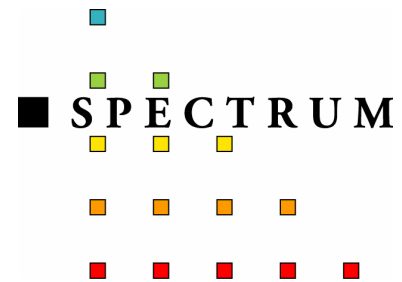

Hulp bij opvoeden

Hulp bij opvoeden

De invulling van de gemeentelijke functie pedagogische hulp

Werkgroep Licht Pedagogische Hulp:

Geraldien Blokland, NIZW jeugd

Monique Albeda, JSO Gouda

Alexandra Bordewijk, Spectrum Velp

Maudy van de Meer, K2 's-Hertogenbosch

Utrecht, juni 2006

Voorwoord

Zowel op landelijk als op lokaal niveau is het overheidsbeleid erop gericht om de opvoedingsondersteuning in Nederland een stevige basis te bieden. Er is belangrijke vooruitgang geboekt met de vaststelling van het lokale domein en de vijf gemeentelijke functies voor opvoed- en opgroeiondersteuning. Die geven duidelijkheid over de gemeentelijke taken en de afbakening met het veld van de jeugdzorg.

De motie Verhagen met de € 50,- per nieuw geboren kind en de landelijke Impulsmaatregel voor opvoedings- en gezinsondersteuning bieden gemeenten de kans om het lokale aanbod te versterken en uit te breiden.

Het expertisecentrum opvoedingsondersteuning van het NIZW vervult een ondersteunende rol naar gemeenten door het formuleren van criteria voor de invulling van een kwalitatief goed ondersteuningsaanbod, het verstrekken van informatie over programma's en interventies en het adviseren van gemeenten bij de uitwerking van hun plannen voor besteding van de extra middelen vanuit de landelijke overheid. Een belangrijke voorwaarde voor subsidiering is een groter bereik van risicogezinnen en versterking van de kwaliteit van het aanbod door meer gebruik te maken van evidence-based interventies.

In de ondersteuning naar gemeenten wordt nauw samen gewerkt met provinciale expertisecentra zoals de Centra voor Maatschappelijke Ontwikkeling: Spectrum in Gelderland, K2 in Brabant en Jeugd Samenleving en Opvoeding in Zuid-Holland. In de contacten met lokale overheden blijkt dat de vormgeving van een lokaal aanbod voor opvoedingsondersteuning gemeenten de nodige hoofdbrekens kost. Vooral als daarbij ook eisen worden gesteld over het bereik en de kwaliteit van het aanbod.

Deze ervaringen vormden de aanleiding tot het uitbrengen over een tweetal brochures over lokale opvoed en opgroeihulp gericht op de functies pedagogische hulp en zorgcoördinatie. In de praktijk zijn dit de onderwerpen waar veel gemeenten vragen over hebben. De publicatie die hier voor u ligt biedt een uitwerking van de functie licht pedagogische hulp aan gezinnen. Als gevolg van de landelijke beleidsontwikkelingen en de gewijzigde taakstelling van Bureau Jeugdzorg staan gemeenten voor de opgave om de invulling van het lokale aanbod voor pedagogische hulp opnieuw te definiëren. Deze brochure kan daarbij een hulpmiddel zijn. De schrijvers van deze brochure baseren zich op vele jaren ervaring in beleids- methodiekontwikkeling op het gebied van opvoedingsondersteuning en stellen deze kennis graag beschikbaar aan beleidsmakers en gemeenteambtenaren op het gebied van lokaal preventief jeugdbeleid.

Werkgroep Licht pedagogische Hulp
Geraldien Blokland, NIZW jeugd
Monique Albeda, JSO Gouda
Alexandra Bordewijk, Spectrum Velp
Maudy van de Meer, K2 's-Hertogenbosch

Inhoudsopgave

1. Wat houdt de functie Pedagogische hulp in?	11
Recht op hulp bij het opvoeden	11
Wat is pedagogische hulp?	11
Positionering van pedagogische hulp	12
Behoeftte aan pedagogische hulp	12
Doel van pedagogische hulp	14
Doelgroep voor pedagogische hulp	15
Uitgangspunten en werkwijze pedagogische hulp	15
Wat is pedagogisch hulp niet?	16
2. Een lokaal aanbod van pedagogische hulp	19
Pedagogische hulp, hoe of wat?	19
Vormen van pedagogische hulp	20
Als pedagogische hulp niet genoeg is	20
Uitvoerders van pedagogische hulp	21
Centra voor Jeugd en gezin	22
Resultaten van pedagogische hulp	23
Sturen op kwaliteit	24
Wat werkt?	25
3. Vormgeving lokaal aanbod pedagogische hulp	28
Vraag en aanbod in beeld	28
Optimalisering beleid en praktijk	28
Basisaanbod pedagogische hulp	29
Omvang aanbod	30
Praktijkvoorbeelden van lokaal georganiseerd aanbod	32
Bijlage 1	39
Schema interventies voor pedagogische hulp aan ouders	39
Bijlage 2	41
Korte beschrijving programma's	41

Inleiding

Opvoedingsondersteuning en hulp aan gezinnen met problemen staat volop in de belangstelling. Er is een hausse aan informatie in de vorm van boeken, websites en televisieprogramma's over opvoeden. Het ministerie van VWS investeert in kwaliteitsverbetering en uitbreiding van het aanbod met de Impuls maatregel voor opvoed- en gezinsondersteuning. Daarnaast krijgt elke gemeenten voortaan 50 euro voor elk nieuw geboren kind voor activiteiten op het gebied van opvoedingsondersteuning. Recentelijk nog benadrukte staatssecretaris Ross-van Dorp de noodzaak tot een basisaanbod aan opvoedcursussen die ouders voorbereiden op het ouderschap.

Het belang van opvoedingsondersteuning staat inmiddels niet meer ter discussie maar de vormgeving en de invulling van dat aanbod des te meer. Met de nieuwe Wet op de Jeugdzorg is de taakstelling bepaald voor het lokale domein voorafgaand aan de jeugdzorg. Deze omvat de realisatie van de volgende vijf gemeentelijke functies voor opvoedhulp en gezinsondersteuning:

1. Informatie- en advies aan ouders en jeugdigen over opvoeden en opgroeien
2. Signalering van opvoed- en opgroei problemen
3. Toeleiding tot het lokale en regionale hulpaanbod
4. Pedagogische advisering en lichte hulpverlening
5. Coördinatie van zorg wanneer meerdere hulpvormen nodig zijn

De vastgestelde gemeentelijke functies bieden het algemene kader maar nog geen richtlijn hoe een goed basisaanbod eruit zou moeten zien. Deze brochure biedt een nadere analyse en uitwerking van de vierde functie gericht op pedagogische advisering en lichte hulpverlening aan gezinnen, in dit document kortweg aangeduid als pedagogische hulp. Vanuit de regierol heeft de gemeente de taak om hier (verdere) invulling aan te geven en samen met relevante partijen vast te stellen hoe het aanbod eruit moet zien en voor welke doelgroep. Dat levert bij de gemeenten allerlei vragen op zoals:

- *Hoe krijgen we zicht op de vragen en behoeften van ouders en de problemen die zij bij het opvoeden ondervinden?*
- *Met welke aanbieders kan de gemeente het beste in zee gaan als het gaat om de invulling van de functie pedagogische hulp?*
- *Hoe realiseer je een doorlopend aanbod en hoe vindt onderlinge afstemming en samenwerking plaats?*
- *Moet pedagogische hulp zich richten op alle ouders of vooral op risicogezinnen?*
- *Moet het aanbod zich (uit het oogpunt van preventie) vooral richten op ouders met jonge kinderen?*
- *Welke vormen van pedagogische hulp zijn evidence based?*

- *Welk aanbod past binnen de functie pedagogische hulp? Welke prioriteiten moeten we stellen we bij een beperkt budget?*
- *Hoe ver kan een lokaal aanbod gaan in het bieden aan steun of hulp aan gezinnen waarbij sprake is van complexe problematiek?*

Deze brochure kan een hulpmiddel zijn bij het vinden van antwoorden en oplossingen. De inhoud is bedoeld voor gemeenteambtenaren en beleidsmakers die betrokken zijn bij de vormgeving van het lokale aanbod aan opvoed- en gezinsondersteuning. Aan de orde komt wat pedagogische hulp inhoudt, hoe groot de behoefte is aan dit soort hulp en welke vormen van pedagogische hulp beschikbaar zijn. Ook wordt beschreven welke instellingen dit aanbod kunnen uitvoeren en hoe gemeenten de kwaliteit en effectiviteit van dit aanbod kunnen bevorderen

In deze brochure ligt het accent op pedagogische hulp aan ouders en niet op hulp aan jeugdigen zelf. Het feit dat de ondersteuning zich vooral op ouders richt wil niet zeggen dat zij de oorzaak zijn van opvoedingsproblemen in het gezin. Meestal is er sprake van een wisselwerking tussen verschillende factoren die zowel met de aanleg van het kind, de vaardigheden van ouders maar ook met negatieve invloeden vanuit de omgeving te maken kunnen hebben.

1. Wat houdt de functie Pedagogische hulp in?

Recht op hulp bij het opvoeden

Ouders zijn als eerste verantwoordelijke voor het opvoeden en opgroeien van hun kinderen. Maar de opvoeding van kinderen is ook een maatschappelijk belang want de samenleving heeft er veel profijt van als kinderen goed worden opgevoed. Kinderen hebben recht op een ondersteunende en veilige opvoedingsomgeving waarin zij zich optimaal kunnen ontwikkelen. De condities voor een optimale ontwikkeling van kinderen zijn terug te vinden in het VN-Verdrag betreffende de Rechten van het Kind dat in 1995 voor Nederland in werking is getreden. Voor de meeste gemeenten vormt dit verdrag ook de basis voor het lokale beleid van opvoed- en opgroeihulp aan gezinnen met kinderen.

De rechten van kinderen brengen ook verplichtingen voor ouders met zich mee. Zij zijn verantwoordelijk om hun kind de zorg en steun te bieden die het nodig heeft om zich goed te ontwikkelen. Ouders staan daarin niet alleen maar hebben ook recht op steun van de overheid bij de vervulling van hun opvoedingstaak. Een stabiele gezinsituatie en goed ouderschap leveren een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van kinderen zodat zij uitgroeien tot evenwichtige volwassenen. Het zijn belangrijke beschermende factoren die bovendien ook in positieve zin beïnvloed kunnen worden door de steun aan ouders en opvoeders te versterken. Uit het oogpunt van preventie is het dus de moeite waard om in opvoed- en opgroeihulp te investeren.

Vanzelfsprekend bepalen ouders zelf op welke manier ze hun kinderen willen opvoeden maar als zich daarbij bepaalde moeilijkheden voordoen heeft de gemeente de taak om ouders de helpende hand te bieden. Op zo'n moment staan ouders dikwijls ook open voor informatie of advies van anderen.

De gemeente is verantwoordelijk voor het scheppen van goede voorwaarden voor jeugdigen en hun ouders om de ontwikkeling en opvoeding optimaal te laten verlopen. Met het realiseren van goede pedagogische voorzieningen en een bereikbaar ondersteuningsaanbod kan de gemeente daaraan bijdragen zodat eventuele problemen tijdig worden gesignaleerd en verholpen.

Wat is pedagogische hulp?

Bij pedagogische hulp gaat het om een preventief en vrijwillig aanbod van advies, hulp of steun aan gezinnen waarin de opvoeding stagneert. Ouders krijgen hulp bij praktische opvoedingsvragen en de moeilijkheden die zij ondervinden in het omgaan met lastig gedrag van kinderen. In veel gevallen gaan opvoedingsproblemen in gezinnen samen met emotionele- en/of gedragsproblemen bij kinderen.

Opvoedingsmoeilijkheden en gedragsproblemen bij kinderen kunnen zich voordoen in de thuisituatie maar ze kunnen ook worden gesignaleerd op de peuterspeelzaal, op school of in vrije tijd settings. Ook tijdens de contactmomenten in de jeugdgezondheidszorg kunnen dit soort problemen door ouders worden aangekaart en/of door professionals worden gesignaleerd. Wanneer ouders advies of hulp zoeken

of wanneer professionals bepaalde moeilijkheden signaleren is dat het moment om pedagogische hulp te starten.

De functie pedagogische hulp gaat een stap verder dan alleen het geven van informatie of voorlichting (de eerste gemeentelijke functie). Bij pedagogische hulp krijgen ouders ook advies en steun bij het ontwikkelen en uitvoeren van een andere opvoedingsaanpak. In veel gevallen is er sprake van beginnende problemen uitmondend in een duidelijke vraag of behoefte aan steun bij ouders. Maar pedagogische hulp kan ook worden geboden in situaties waarin de behoefte aan steun meer latent aanwezig is en ouders uit zichzelf niet de stap zetten om hulp of advies te vragen. Dan is er sprake van een outreachend aanbod waarbij professionals ouders actief benaderen en zelf onderwerpen of zorgen ter sprake brengen.

Pedagogische hulp kan desnoods ook ongevraagd worden aangeboden. Dat geldt vooral in situaties waarin het welzijn van kinderen wordt bedreigd. Het motiveren en toeleiden van ouders naar meer intensieve vormen van hulp als het lokale aanbod niet toereikend is, behoort eveneens tot de functie pedagogische hulp

Positionering van pedagogische hulp

Specifiek voor de gemeentelijke functie pedagogische hulp is dat dit aanbod op lokaal niveau beschikbaar moet zijn en vrij toegankelijk voor alle ouders. Belangrijk is dat ouders geen drempel ervaren om hulp of advies te vragen en zonder verwijzing en redelijk dichtbij terecht kunnen voor steun bij het opvoeden. Voor bepaalde doelgroepen zoals laagopgeleide allochtone ouders of ouders met jonge kinderen zal dit misschien betekenen dat het aanbod op loopafstand beschikbaar moet zijn of naar ouders toegebracht moet worden in de vorm van huisbezoeken. Basisvoorzieningen en de professionals die daar werken spelen in de toeleiding van ouders naar het aanbod een belangrijke rol. De kenmerken van pedagogische hulp zijn dus samen te vatten als:

1. gemakkelijk toegankelijke hulp die snel beschikbaar (ruime openingstijden)
2. kortdurende hulp zonder indicatie of wachtlijst
3. dicht bij ouders in basisvoorzieningen waar ouders toch al komen

Pedagogische hulp krijgt vorm in het gemeentelijke domein voorafgaand aan de jeugdzorg. Het aanbod heeft een verbinding met de algemeen preventieve activiteiten gericht op informatie en voorlichting en de signalering van zorgverleners in de eerste lijn zoals huisartsen en professionals in de jeugdgezondheidszorg. Belangrijk is dat er een doorlopende lijn in het aanbod is van lichtere vormen van hulp tot meer intensieve steun aan gezinnen die wordt geboden door instellingen voor geïndiceerde jeugdzorg, GGZ en de justitiële jeugdzorg. Het Bureau Jeugdzorg vervult een belangrijke schakelfunctie tussen het lokale en provinciale aanbod en moet op de hoogte zijn van de mogelijkheden die er zijn om ouders van de juiste hulp of steun te voorzien.

Behoeftte aan pedagogische hulp

De cijfers over de behoefte van ouders aan pedagogische hulp variëren afhankelijk vanuit welke invalshoek men ouders ondervraagt. Duidelijk is in ieder geval dat een groot aantal ouders regelmatig vragen of twijfels heeft over de opvoeding van kinderen. Dat is een normaal verschijnsel dat inherent is aan het ouderschap en nog

niet hoeft te duiden op toenemende opvoedingsonzekerheid. Voor het merendeel van de ouders geldt ook dat zij regelmatig behoefte hebben aan steun of feedback van anderen als de opvoeding tijdelijk wat minder soepel loopt. Ouders zoeken bijvoorbeeld bevestiging dat zij dingen goed hebben aangepakt of zij willen hun verhaal kwijt. Die steun zoeken ouders in de eerste plaats binnen hun eigen netwerk van familie of vrienden. Het bevorderen van contacten tussen ouders onderling, het scheppen van lokale ontmoetingsfuncties en het versterken van informele netwerken is dus een belangrijk aandachtspunt dat dikwijls voorafgaat aan het bieden van pedagogische hulp.

Voorzieningen in de wijk kunnen een belangrijke functie vervullen in het bieden van advies of hulp aan ouders of de toeleiding van ouders naar een jeugdzorg aanbod. Een meerderheid van de ouders noemt het belangrijk dat er een plek is waar zij terecht kunnen voor informatie en advies bij opvoeden (NGR 2004).

Onderzoek (SCP/TNO 2005) laat zien dat 15% van de ouders opvoedproblemen ervaart waarvan 1 tot 5 % tot de zwaardere problematiek gerekend kan worden. Hoe ouders de opvoedingssituatie beleven is een belangrijk signaal voor het opsporen van problemen met opvoeden. Ouders maken zich bijvoorbeeld zorgen over (in afnemende volgorde):

- gedragsproblemen van het kind
- de opvoeding in het algemeen
- de emotionele ontwikkeling
- gevolgen van ziektes op hun kind
- achterstand in de ontwikkeling
- de sociale ontwikkeling en contacten met andere kinderen.

Cijfers over de behoeften van ouders zijn relevant maar tegelijk ook voor verschillende interpretaties vatbaar. De behoefte aan en het gebruik van opvoedingsondersteuning hangt nauw samen met de opvattingen daarover. Ouders hebben soms negatieve associaties met opvoedingsondersteuning als iets vooral bedoeld is 'voor ouders met problemen'. In Nederland overheerst de gedachte dat de opvoeding van kinderen iets is dat je vanzelf moeten kunnen. Het is al gauw een brevet van onvermogen als je daarbij steun of advies vraagt.

In Zweden is de moraal eerder het tegenovergestelde en vinden ouders het normaal dat de overheid zich bemoeit met de kwaliteit van de opvoeding. Prille ouders krijgen de mogelijkheid om een cursus te volgen en daar maakt zo'n 60 % van de ouders gebruik van. In Nederland ligt de behoefte aan cursussen rond de 5 % wat een opmerkelijk groot verschil is. Opvoedingsondersteuning lijkt in ons land meer populair bij professionals en beleidsmakers dan bij ouders. Een van de voordelen van opvoedtelevisie is dat het de moeilijkheden die ouders in de opvoeding tegen kunnen komen, meer in de openbaarheid brengt en bespreekbaar maakt.

Een belangrijk speerpunt voor elke gemeente is ook dat ouders vaak geen idee hebben waar ze terecht kunnen met vragen of problemen bij het opvoeden. Pedagogische hulp is misschien wel beschikbaar maar bij ouders nog een onbekend fenomeen. Dat geldt vooral voor groepen ouders die minder makkelijk hun weg kunnen vinden in de Nederlandse samenleving. Profileren van het aanbod naar de doelgroepen is dus een belangrijk speerpunt. Veel gemeenten werken daaraan door

een sociale kaart voor ouders te verspreiden of zoals in Noord-Brabant door in verschillende gemeenten opvoedingsmarkten te organiseren waar voorzieningen zich met hun aanbod presenteren.

Voor professionals in basisvoorzieningen is het belangrijk om vooral alert te zijn op situaties waarin sprake is van een onvervulde behoefte aan steun bij ouders. Dat kan zijn omdat de steun uit de eigen omgeving tekortschiet bij de problemen die ouders ondervinden of omdat ouders geen personen kennen waarop zij kunnen terugvallen. Gebrek aan sociale steun en feedback van anderen is een belangrijke risicofactor die opvoedingsproblemen doet toenemen. Vooral in die situaties kan pedagogische hulp een zinvol aanbod zijn. Het inventariseren van de (onvervulde) behoeften van ouders aan opvoedingsondersteuning vereist dus specifieke aandacht binnen lokale onderzoeken naar vragen en behoeften van ouders.

Doel van pedagogische hulp

Pedagogische hulp richt zich op gezinnen waarin sprake is van toenemende opvoedingsspanning. Het doel van pedagogische hulp is om die spanning op te heffen dan wel te verminderen door ouders tijdelijk een steuntje in de rug te bieden. Pedagogische hulp wil ouders niet afhankelijk maken van adviezen van deskundigen. Het doel is vooral om de pedagogische competentie en het zelfvertrouwen van ouders te versterken zodat zij moeilijkheden in de opvoeding weer zelf kunnen hanteren. Uitbreiding van de ouderlijke vaardigheden en het bevorderen van een positief en ondersteunend opvoedingsklimaat in gezinnen zijn belangrijke doelen van pedagogische hulp evenals het versterken van het sociale netwerk rondom gezinnen.

Pedagogische hulp wordt vaak ingezet op momenten dat het evenwicht tussen de draaglast en de draagkracht binnen het gezin is verstoord. Daarvoor kunnen allerlei oorzaken zijn die met het kind, de vaardigheden van ouders maar ook met omgevingsfactoren te maken hebben. Niet al die factoren zijn gemakkelijk te beïnvloeden. Soms kan draaglast voor het gezin worden verminderd door het mobiliseren van extra hulp of steun of door maatregelen gericht op armoede bestrijding. In veel gevallen zal pedagogische hulp zich richten op versterking van de draagkracht van ouders door te werken aan empowerment en zelfredzaamheid. Op die manier kan het vermogen van ouders en kinderen tot zelfsturing en zelfregulatie worden hersteld en versterkt.

Pedagogische hulp is vooral bedoeld als preventief aanbod om problemen bij het opvoeden en opgroeien in een vroeg stadium aan te pakken. Daarmee kan worden voorkomen dat problemen zo ernstig worden dat ze de ontwikkeling van jeugdigen belemmeren of leiden tot overlast. De verwachting is dat als gezinnen met opvoedingsmoeilijkheden eerder gesignaleerd en geholpen kunnen worden daarmee ook de druk op de geïndiceerde zorg zal afnemen. Dit betekent uiteindelijk gezondheidswinst en lagere kosten. Een belangrijk doel van pedagogische hulp is dus ook om de druk op voorzieningen voor jeugdzorg te verminderen en alert te zijn op het tijdig bieden van hulp en ondersteuning.

Maar ook als er al serieuze problemen zijn kan pedagogische hulp nog een functie hebben. In dat geval zal het doel zijn om ouders en kinderen zo snel mogelijke op een plek te krijgen waar ze goed geholpen kunnen worden. Het realiseren van een

doorlopende lijn en een goed gestroomlijnde verwijzing van lokale naar geïndiceerde jeugdzorg is een voorwaarde voor een goed pedagogische hulpaanbod.

Doelgroep voor pedagogische hulp

Pedagogische hulp richt zich op ouders en verzorgers met kinderen in alle leeftijden. Ook een ondersteuningstraject dat zich richt op a.s. ouders kan al tot de functie pedagogische hulp worden gerekend als het bijvoorbeeld gaat over de voorbereiding op het toekomstige ouderschap. Belangrijk is dat pedagogische hulp beschikbaar is voor een brede doelgroep omdat alle ouders van tijd tot tijd vragen of problemen ondervinden bij het opvoeden.

Een populatiegerichte aanpak heeft als voordeel dat het niet stigmatiserend is en daarmee een grotere groep ouders met opvoedingsproblemen zal aanspreken dan een aanbod dat uitsluitend bedoeld is voor risicogroepen. Bovendien is het bij een algemeen preventief aanbod vanuit de basisvoorzieningen niet eenvoudig om op basis van bepaalde risico kenmerken gezinnen te selecteren voor een gericht ondersteuningsaanbod. In de praktijk komt het er dan meestal op neer dan men in bepaalde achterstandswijken het aanbod intensificeert.

Vaak zijn wel extra activiteiten nodig om bepaalde doelgroepen te motiveren om van een algemeen aanbod gebruik te maken. Intensiveren van de werving en het inzetten van contactouders zijn bruikbare aanpakken om ook ouders te bereiken die uit zichzelf niet snel om hulp vragen.

In de praktijk zijn interventies op het gebied van pedagogische hulp dikwijls toegespitst op ouders met kinderen in een bepaalde leeftijd. Het aanbod zal zich dan richten op vragen of problemen van ouders in een bepaalde ontwikkelingsfase zoals de baby, peuter, schoolkind of puberleeftijd.

Pedagogische hulp kan zich ook toeleggen op een doelgroep ouders die specifieke moeilijkheden ervaart bij het opvoeden. Bijvoorbeeld ouders die alleen een kind moeten opvoeden, de opvang van kinderen na een echtscheiding of de opvoeding van drukke kinderen. De keuze voor een bepaalde doelgroep heeft dikwijls te maken met de reikwijdte van de voorziening maar wordt als het goed is ook bepaald door de problemen die men in de wijk of stad tegenkomt en wil aanpakken. Monitoring van gegevens over de ontwikkeling van jeugdigen en vragen/problemen van ouders kunnen daarvoor de basis leveren.

Afhankelijk van de bevolkingsopbouw in een bepaalde gemeente en ook afhankelijk van de gesignaleerde problematiek zal de lokale overheid in overleg met de instellingen prioriteiten stellen en het aanbod van pedagogische hulp afstemmen op de lokale situatie en de vragen en behoeften van uiteenlopende groepen ouders.

Uitgangspunten en werkwijze pedagogische hulp

Een belangrijk aangrijpingspunt voor pedagogische hulp zijn de vragen en behoeften die ouders hebben en datgene wat zij zelf als probleem zien. De werkwijze is gericht op bevestigen wat ouders al goed doen en die competenties uit te breiden. Het uitgangspunt is dat ouders hun eigen kind het beste kennen en graag willen dat hun kind goed terecht komt. Pedagogische hulp sluit aan bij de inzichten en opvattingen die ouders hebben en probeert samen met ouders te werken aan oplossingen. Ouders

hebben de regie en bepalen zelf aan welke doelen zij werken en welke veranderingen zij noodzakelijk achten in hun eigen situatie.

Opvoedingsondersteuning en dat geldt ook voor pedagogisch hulp werkt vanuit een pedagogische visie. Opvattingen over waartoe kinderen moeten worden opgevoed en de rol van ouders in de opvoeding spelen daarbij een belangrijke rol. Er zijn vele manieren waarop kinderen kunnen worden opgevoed en die vrijheid moet er ook zijn, maar niet alle manieren zijn bevorderlijk voor een evenwichtige ontwikkeling van kinderen. In sommige situaties zal pedagogische hulp erop gericht zijn om ouders nieuwe inzichten of vaardigheden aan te reiken. Opvoedingsondersteuning kiest voor ouders maar als de belangen van ouders strijdig zijn met de rechten van kinderen moeten professionals zich ook durven uitspreken over de opvoedingsaanpak van ouders.

Pedagogische hulp baseert zich op inzichten over wat 'goed genoeg' opvoeden is. Een goede opvoeding brengt kinderen vaardigheden en inzichten bij die hen in staat stellen om later volwaardig te functioneren in de maatschappij. Opvoeden moet leiden tot psychosociaal welbevinden en zelfstandigheid van kinderen en tot "goed burgerschap". Een opvoedingstijl waarbij duidelijke grenzen en regels worden gecombineerd met adequate emotionele ondersteuning, voldoet het beste de criteria van 'een goede opvoeding' die kinderen de mogelijkheid biedt om zich optimaal te ontwikkelen. Dit opvoedingspatroon heeft een gunstige invloed op een gezonde psychosociale ontwikkeling en bevordert sociaal gedrag en zelfredzaamheid van kinderen terwijl een inconsistente of zeer strenge opvoeding eerder tot emotionele en gedragsproblemen zal leiden.

Pedagogische hulp hanteert dit opvoedingsmodel als uitgangspunt maar dat betekent niet dat het dwingend aan ouders zal worden opgelegd. Eerder zal het aanleiding zijn om met ouders een dialoog aan te gaan over wat goed is voor kinderen. Eigen opvattingen en opvoedingservaringen van ouders en de opgaven waarvoor zij worden gesteld vormen altijd het vertrekpunt voor pedagogische hulp.

Wat is pedagogisch hulp niet?

De functie pedagogische hulp is niet bedoeld voor professionals maar richt zich vooral op ouders en andere verzorgers die een langdurige relatie met kinderen hebben en de dagelijkse verzorging en opvoeding doen. Hulp of advies aan beroepskrachten die met ouders en kinderen werken, heeft een ander karakter en zal eerder de vorm aannemen van consultatie en deskundigheidsbevordering. Overigens zijn dit wel belangrijke activiteiten om de kwaliteit van de functie pedagogische hulp te versterken.

Informele vormen van hulp of steun die ouders binnen hun eigen netwerk zoeken vallen evenmin onder de functie pedagogische hulp omdat de overheid hier geen directe bemoeienis mee heeft. Dat neemt niet weg dat versterking van het sociale netwerk van gezinnen en ouders stimuleren om gebruik maken van hulpbronnen in de eigen omgeving wel een belangrijk aandachtspunt is in de werkwijze van pedagogische hulp.

Vormen van opvoedingssteun die door vrijwilligers of paraprofessionals worden aangeboden kunnen wel onder de functie pedagogische hulp worden geschaard, mits

het aanbod wordt gecoördineerd en ondersteund vanuit een professionele organisatie. Een voorbeeld daarvan is het ondersteuningsprogramma Home-Start Activiteiten en programma's die zich richten op ouderbetrokkenheid en ontwikkelingsstimulering vallen ook niet onder de gemeentelijke functies voor opvoed- en opgroeihulp. Het doel van deze activiteiten is in de eerste plaats het bevorderen van schoolsucces en het verminderen van schooluitval. Ze verdienen een plek binnen het gemeentelijk onderwijs achterstanden beleid wat op de meeste plekken ook het geval is. Overigens is deze scheiding in de praktijk niet altijd zo strikt te maken en kan een combinatie van activiteiten op het gebied van ontwikkelingsstimulering en opvoedingsondersteuning heel succesvol zijn. Er valt veel te zeggen voor het combineren van financieringsstromen in een gezamenlijk aanbod. Pedagogische hulp kan soms niet alle problemen oplossen die in een gezin spelen. Het is belangrijk om de hulp te onderscheiden van andere vormen van advies of steun aan gezinnen bijvoorbeeld bij financiële, huishoudelijke of gezondheidsproblemen. Een gecombineerd aanbod en activiteiten onderling afstemmen is dan een goede strategie.

Tenslotte is het belangrijk om duidelijk te stellen dat het lokale aanbod aan pedagogische hulp meestal niet toereikend is bij zwaardere gezins- of opvoedingsproblemen. Lokale instellingen hebben bovendien niet de expertise in huis waarover de geïndiceerde jeugdzorg beschikt. De stimuleringsmaatregelen voor opvoed en opgroeihulp aan risicogezinnen bergen het gevaar in zich dat gemeenten hun aanbod steeds verder oprekken maar zonder over de benodigde middelen of expertise te beschikken. In zulke gevallen is samenwerking van lokale en geïndiceerde jeugdzorg de beste aanpak.

2. Een lokaal aanbod van pedagogische hulp

Pedagogische hulp, hoe of wat?

Voor gemeenten die een aanbod van pedagogische hulp willen realiseren of die het bestaande aanbod willen uitbreiden, zijn er verschillende mogelijkheden. Niet alleen kan men kiezen welke instelling de pedagogische hulp gaat uitvoeren maar ook welke interventies de voorkeur verdienen, qua vorm en methode van werken. Overwegingen die daarbij een rol kunnen spelen zijn:

Kort of lang?

Pedagogische hulp kan kort zijn en 1 tot 5 adviesgesprekken met een professional omvatten via een spreekuurcontact of huisbezoek. Maar het kan ook een langerdurend ondersteuningsaanbod van huisbezoeken betreffen met inzet van paraprofessionals of vrijwilligers. In het eerste geval gaat het om gerichte advisering bij het oplossen van bepaalde opvoedingsproblemen en in het tweede geval ligt het accent op sociale steun en het versterken van het zelfvertrouwen bij ouders.

Licht of intensief?

Pedagogische hulp kan in intensiteit variëren. Voor alle ouders is het belangrijk om een aantal lichtere vormen van opvoedingshulp te realiseren. Voor een beperkt aantal gezinnen (± 5 %) van de populatie zal een intensievere vorm van gezinsbegeleiding noodzakelijk zijn die zich ook op andere gezinsproblemen kan richten. In dat geval werken professionals dikwijls samen met andere instellingen die hulp of zorg bieden.

Vrijwillig of met drang?

Over het algemeen betreft pedagogische hulp een vrijwillig aanbod waar ouders naar behoefte van gebruik kunnen maken. Voor een beperkt aantal gezinnen (ongeveer 5 % van de populatie) zal het nodig zijn om de hulp ongevraagd aan te bieden en ligt het accent op werken aan de motivatie van ouders om hulp te aanvaarden.

Individueel of groepsgericht?

Pedagogische hulp kan zowel individueel ondersteuningvormen als een groepsgericht aanbod omvatten zoals oudercursussen. In dit geval gaat het om cursussen die zich richten op het versterken van ouderlijke vaardigheden en competentie. Thema- en voorlichtingsbijeenkomsten behoren niet tot de functie licht pedagogische hulp maar bij de functie informatie en voorlichting.

Vroeg of later?

Uit het oogpunt van preventie heeft pedagogische hulp voor ouders met jonge kinderen prioriteit. Vroege interventies geven vaak ook betere en langdurige resultaten. Dat neemt niet weg dat ook voor ouders met kinderen in de basisschoolleeftijd en puberteit advies en steun beschikbaar moet zijn in de vorm van spreekuren of oudercursussen. Hulp in een later stadium is altijd nog beter dan helemaal geen hulp.

Vormen van pedagogische hulp

Er zijn verschillende interventies beschikbaar om de functie pedagogische hulp inhoud te geven

Individuele advisering

- online of telefonische advisering
- opvoedingsspreekuur/opvoedbureau
- schoolmaatschappelijk werk
- geïndiceerde huisbezoeken in de JGZ
- Triple P gericht advies

Preventieve videohome training

- bij huilbaby's
- bij communicatieproblemen tussen ouder en kind

Opvoedcursussen

- Basiscursussen per leeftijd (a.s. ouders, ouders van baby's, peuter in zicht, Opvoeden & zo, Pubercursus etc.
- Cursussen voor een specifieke doelgroep of probleem
- Triple P oudertraining

Programma's gericht op sociale steun (vrijwilligers/paraprofessionals)

- MIM
- Home-Start
- Spel aan huis

Preventieve huisbezoekprogramma's door verpleegkundigen

- Stevig ouderschap
- VoorZorg
- Samen starten

Intensieve gezinsondersteuning bij meerdere problemen

- Mobiel team
- Gespecialiseerde gezinsverzorging
- Bemoeizorg
- Gezinscoach

In de bijlage vindt u een korte omschrijving van een aantal van de hierboven genoemde interventies op het gebied van pedagogische hulp. Meer informatie over deze interventies is ook te vinden op de website www.opvoedingsondersteuning.info en de databank effectieve jeugdinterventies.

Als pedagogische hulp niet genoeg is

Voorgaande interventies (uitgezonderd het laatste rijtje) zijn allemaal vrij toegankelijke vormen van pedagogische hulp met een (meestal) preventief karakter, gericht op het voorkomen van zwaardere problematiek of het opstarten van hulp. Op lokaal niveau worden instellingen echter ook geconfronteerd met gezinnen waarbij

dit aanbod te licht is en meer ondersteuning wenselijk lijkt. Meestal spelen bij deze gezinnen meer problemen dan alleen opvoedingsmoeilijkheden. Binnen de jeugdzorg zijn allerlei programma's ontwikkeld die een intensiever aanbod van gezinsbegeleiding en opvoedingsondersteuning kunnen bieden aan gezinnen waarin het evenwicht tussen draaglast en draagkracht ernstig is verstoord.

In veel van deze programma's zal een hulpverlener de gezinnen thuis meerdere malen per week thuis bezoeken gedurende een periode die, afhankelijk van de ernst van de situatie, in lengte kan variëren van enkele weken tot een jaar. Belangrijke doelen van deze programma's zijn het voorkomen van uithuisplaatsing, versterken van de competentie van ouders, basisveiligheid voor de kinderen garanderen, versterken van het sociale netwerk rondom het gezin, aanpakken van bijkomende problemen die de gezinssituatie ontwrichten etc. Voorbeelden van zulke programma zijn:

- Praktische Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG)
- Intensief ambulante gezinsbegeleiding
- Beter met thuis
- Hulp aan huis of hulp
- Families First

Het betreft in alle gevallen een vorm van geïndiceerde zorg waarbij een indicatie van Bureau Jeugdzorg een voorwaarde is om de hulp te starten. Ook moeten ouders bereid zijn om de hulp te aanvaarden. Wanneer men op lokaal niveau en voorafgaand aan de jeugdzorg de ondersteuning aan gezinnen wil intensiveren, is het raadzaam om samen te werken met regionale instellingen voor jeugdzorg omdat zij hiervoor meer expertise in huis hebben.

De hulp aan het gezin kan starten als een vorm van bemoeizorg waarbij het motiveren tot andere vormen van hulp en toeleiding van het gezin naar een hulpinstelling het doel is. Dit is een belangrijke taak voor lokale instellingen al dan niet in samenwerking met een instelling voor geïndiceerde jeugdzorg. In die situaties kan er bijvoorbeeld sprake zijn van een gecombineerde financiering van gemeente en provincie.

Uitvoerders van pedagogische hulp

Pedagogische hulp kan door verschillende instellingen worden aan geboden zoals onderstaand overzicht laat zien:

- Instellingen voor Jeugdgezondheidszorg (Thuiszorg/GGD).
- Algemeen en schoolmaatschappelijk werk
- Welzijnsinstellingen, vooral in middelgrote en grote steden.
- Bureau Jeugdzorg
- MEE's (Sociaal Pedagogische Diensten)
- Kerkelijke instanties of zelforganisaties
- Particuliere initiatieven

Krachtens de wet op de collectieve preventie (WCP) en de inhoud van hun basistakenpakket heeft in ieder geval de jeugdgezondheidszorg een belangrijke taak in het bieden van licht pedagogische hulp. De ontwikkelingen naar een integrale JGZ maakt dat GGD en Thuiszorginstellingen zich steeds meer richten op een gezamenlijk aanbod voor ouders met kinderen in verschillende leeftijdfases. Het JGZ aanbod voor pedagogische hulp valt zowel onder het uniforme deel van het basistaken pakket

waar alle ouders recht op hebben als ook in het maatwerkdeel dat zich kan toespitsen op lokale prioriteiten. De scheiding tussen uniform en maatwerk financiering is vrij kunstmatig. Zo vallen geïndiceerde huisbezoeken meestal onder het uniforme deel terwijl pedagogische spreekuren vaker als maatwerk worden betaald.

De toekomstige Wet op de Maatschappelijk Ondersteuning (WMO) maakt dat ook instellingen op het gebied van welzijn of maatschappelijk werk zich steeds meer profileren met een ondersteuningsaanbod voor gezinnen. Het schoolmaatschappelijke werk kan een belangrijke rol vervullen in het bieden van pedagogische hulp bij problemen met kinderen die zich op school manifesteren.

Welzijnsinstellingen zijn over het algemeen sterk in een wijkgerichte aanpak en het creëren van een ontmoetingsfunctie voor ouders in de wijk. De combinatie van opvoedingsondersteuning met ontwikkelingsstimulering, basiseducatie of recreatieve activiteiten maakt hen, zeker in de grotere gemeenten, tot een belangrijke partner voor de vormgeving van een aanbod voor specifieke doelgroepen zoals allochtone ouders.

De bureaus jeugdzorg hebben op veel plekken een belangrijke rol gespeeld in de uitvoering van licht ambulante hulp. Met de invoering van de Wet op de jeugdzorg zijn werkzaamheden zoals het verzorgen van opvoedingssprekuren grotendeels afgebouwd. Hun primaire taak is nu de indicatiestelling en de toeleiding van jeugdigen en ouders naar de geïndiceerde jeugdzorg. De rol van het Bureau Jeugdzorg binnen de functie pedagogische hulp ligt nu meer op het bieden van consultatie en deskundigheidbevordering aan de professionals die pedagogische hulp uitvoeren.

Hoewel op lokaal niveau soms meerdere instellingen pedagogische hulp of opvoedingsondersteuning in hun pakket kunnen hebben, zijn niet alle professionals die daar werken vanzelfsprekend ook geschikt voor het uitvoeren van pedagogische hulp. Om de kwaliteit van het werk beter te kunnen garanderen werkt NIZW jeugd aan een erkend competentie profiel voor professionals die in het lokale veld hulp en steun bieden aan ouders.

Centra voor Jeugd en gezin

Pedagogische hulp kan niet los worden gezien van de andere gemeentelijke functies voor opvoed- en opgroeihulp. Op veel plaatsen kiest de gemeente voor de oprichting van een multifunctionele voorziening waar meerdere activiteiten voor ouders en kinderen onder één dak worden gebracht. Voorbeelden daarvan zijn de Ouder Kind centra in Amsterdam of een JONG centrum in Rotterdam die zich rondom het consultatiebureau van de jeugdgezondheidszorg ontwikkelen. Een andere variant is het Spilcentrum waar de gemeente Eindhoven voor kiest in elke wijk. In dit geval is het aanbod voor ouders georganiseerd rondom een educatieve voorziening zoals de brede school.

Binnen een multi-functionele voorziening voor kinderen en ouders hoort ook een aanbod aan pedagogische hulp beschikbaar te zijn zoals een individueel opvoedingssprekuur of aanbod van schoolmaatschappelijk werk, huisbezoekprogramma's en oudercursussen.

Er zijn ook gemeenten waar lokale instellingen hun aanbod voor ouders samenbrengen in de vorm van een opvoedingssteunpunt of opvoedwinkel. Ook dat kan een succesvolle aanpak zijn als men er in slaagt om een positief imago en ruime

openstelling te realiseren. De vorm en organisatie van het aanbod aan licht pedagogische hulp kan per gemeente variëren. Belangrijk is dat het aanbod voldoende variatie biedt om een brede doelgroep aan te spreken en ouders er makkelijk gebruik van kunnen maken.

De landelijke Invent groep adviseert om overal lokale Centra voor Signalering, Interventies en Coördinatie voor jeugd en opvoeders (CSICJO) te ontwikkelen waarin de verschillende gemeentelijke functies voor opvoed- en opgroeihulp voor alle leeftijdsgroepen vanaf de zwangerschap tot 19 jaar onder een paraplu worden gebracht. In deze centra moet ook een gevarieerd aanbod aan pedagogische hulp beschikbaar zijn. Via de centra voor Jeugd en Gezin moeten ouders ook sneller dan nu het geval is toegang kunnen krijgen tot de meer gespecialiseerde hulp die via het Bureau Jeugdzorg loopt. Dat kan door de voorpost medewerker van het Bureau jeugdzorg in het centrum te detacheren. Een belangrijk doel is om gespecialiseerde diagnostiek en hulp bij opvoedingsproblemen dichterbij de gezinnen te brengen en te voorkomen dat ouders en jeugdigen te lang op hulp moeten wachten. In de centra vervult de jeugdgezondheidszorg een belangrijke spilfunctie maar een goede samenwerking met de zorgstructuur rondom het onderwijs is een voorwaarde om ook ouders en kinderen in de schoolgaande leeftijd te kunnen bereiken.

Resultaten van pedagogische hulp

In Nederland is tot nu toe weinig onderzoek gedaan naar het effect van preventieve programma's of pedagogische hulp bij opvoedingsmoeilijkheden (Verdurmen 2003). Wat betreft de pedagogische spreekuren, opvoedbureau's en oudercursussen zijn vooral evaluatiegegevens beschikbaar die wel informatie geven over de tevredenheid van gebruikers maar weinig zeggen over de resultaten of de effectiviteit van een bepaalde aanpak. Overigens ligt de tevredenheid onder gebruikers over het algemeen hoog zoals recente evaluatieonderzoeken naar bijvoorbeeld opvoedbureaus in Zuid-Holland en het Steunpunt Opvoeding in Den Bosch laten zien.

Tevredenheid alleen is echter niet meer voldoende en kwaliteit en effectiviteit van het aanbod krijgen hoge prioriteit. In de toekomst zal bij voorkeur alleen nog worden gewerkt met interventies of methoden voor pedagogische hulp die zijn gebaseerd op deugdelijke theorieën en waarvan onderzoek heeft aangetoond dat die benaderingswijze of aanpak tot goede resultaten.

Helaas is het voor een gemeente of instelling nog moeilijk om aan deze eis te voldoen omdat er op het gebied van pedagogische hulp momenteel nog vrijwel geen evidence-based interventies beschikbaar zijn. Nieuwe interventies die o.a. recentelijk door de landelijke Invent groep werden aanbevolen zijn nog niet gebruiksklaar en lenen zich bovendien niet altijd voor een lokaal aanbod in de basisvoorzieningen. In 2005 zijn NIZW en het Trimbos gestart met een bescheiden proefinvoering van een het Australische Triple P programma dat een veelbelovende aanpak biedt voor pedagogische hulp. Het programma is al in verschillende landen effectief gebleken en of dat ook in Nederland het geval is wordt thans onderzocht¹.

¹ Voor meer informatie: www.triplep-nederland.nl

Maar stilzitten is ook niet nodig, zeker niet nu er ook extra middelen zijn voor opvoed- en gezinsondersteuning. Op korte termijn kan in ieder geval worden geïnvesteerd in het realiseren van een kwalitatief goed en dekkend aanbod. Organisaties die pedagogische hulp bieden kunnen meer openheid van zaken geven over het bereik of hoe de kwaliteit van hun aanbod is gegarandeerd. Instellingen en professionals zijn vaak overtuigd van het nut van hun aanbod maar het wordt steeds belangrijker om dat ook zichtbaar te maken in concrete resultaten bijvoorbeeld in de vorm van een voor- en nameting. Voorbeelden van resultaten die op het gebied van pedagogische hulp kunnen worden nagestreefd:

- Pedagogische competentie en zelfvertrouwen van ouders zijn toegenomen
- Ouders zijn vaardiger in omgaan met alledaagse opvoedingsmoeilijkheden
- Ouders maken meer gebruik van positieve disciplineringsmethoden
- Kwaliteit van de omgang tussen ouders en kinderen is verbeterd
- Sociaal netwerk van ouders is versterkt of uitgebreid
- Ouders/kinderen maken meer gebruik van voorzieningen in de wijk
- Het welbevinden van kinderen is toegenomen
- Kinderen functioneren beter in gezin en op school
- Gedragsproblemen van kinderen zijn verminderd

Tot nu toe worden in het kader van opvoedingsondersteuning en pedagogische hulp vooral doelen op het niveau van ouders geformuleerd. Vanzelfsprekend is het belangrijk als de opvoedingscompetentie van ouders aantoonbaar is toegenomen maar tenslotte moet dit ook zichtbaar worden in de ontwikkeling en het gedrag van kinderen zelf. Naast zelfrapportages van ouders kan ook bij andere professionals navraag worden gedaan over het functioneren van het kind.

Sturen op kwaliteit

Het ontbreekt in ons land aan voldoende kennis over de effectiviteit van interventies en methodieken op het gebied van pedagogische hulp. Op dat gebied moet nog een grote inhaalslag worden gemaakt, waarbij bestaande interventies of werkwijzen zullen sneuvelen en vernieuwing noodzakelijk is.

De databank effectieve interventie jeugd (www.jeugdinterventies.nl) beoordeelt alle bestaande interventies en methoden voor pedagogische hulp op kwaliteit en effectiviteit. Op basis daarvan worden deze interventies wel of niet in de databank opgenomen als een kwalitatief goede interventie. Deze databank kan voor gemeenten een belangrijke bron van informatie zijn bij de keuze voor een bepaald aanbod.

In die gevallen waarin pedagogische hulp vooral een voorziening betreft of een algemeen aanbod zoals een opvoedingsspreekuur/opvoedbureau, schoolmaatschappelijk werk of huisbezoeken zal de gemeente erop moeten toezien dat hierbij gebruik wordt gemaakt van kwalitatief goede methoden of werkwijzen. Belangrijk is dat voorzieningen zich niet vastpinnen op één specifieke vorm of programma maar ook meerdere effectief gebleken methoden en werkwijzen kunnen inzetten

Gebruik maken van evidence based interventies en methodes is geen gemakkelijke weg. Buitenlands onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat nog geen 10 % van de professionals gebruik maakt van interventies die evidence based zijn en dat slechts

25 % daarbij trouw is aan het beschreven programma (Nation 2003). Kwaliteit moet bovendien ook bewaakt worden, wat inhoudt dat op lokaal niveau randvoorwaarden nodig zijn om de effectiviteit van een bepaalde interventie blijvend te kunnen garanderen. Te denken valt aan deskundigheidsbevordering, uren voor coördinatie, begeleiding en intervisie, goede monitoring en registratie van programma etc. Dat brengt aanzienlijke kosten met zich mee die voor gemeenten soms niet zo gemakkelijk zijn op te brengen. Toch verdient die investering de voorkeur boven dingen halfslachtig doen of zelf interventies te gaan ontwikkelen. Over het algemeen ontbreekt het op lokaal niveau aan de daarvoor noodzakelijke expertise en tijd.

Wat werkt?

Wat betreft de effectiviteit van bestaande interventies voor steun aan gezinnen hoeven we niet helemaal in het duister te tasten. Vanuit buitenlands onderzoek naar het effect van preventieve programma's zijn er criteria geformuleerd waarmee we ook in Nederland kunnen bepalen "wat werkt" op het gebied van licht pedagogische hulp (Nation 2003). Belangrijke criteria zijn:

1. Een onderbouwd en gestandaardiseerd programma

Interventies moeten een deugdelijke theoretische onderbouwing hebben, met een gestandaardiseerd programma waarin werkwijze en veranderingstraject duidelijk zijn omschreven. Op die manier is de kwaliteit van de uitvoering op verschillende locaties beter gegarandeerd. Interventies met een gedragsmatige aanpak die zich richten op training in opvoedingsvaardigheden zijn effectief gebleken maar daarnaast is ook het versterken van sociale steun belangrijk

2. Aandacht voor toeleiding

Een combinatie van een populatiegericht aanpak met een doorloop naar gerichte interventies lijkt een veelbelovende aanpak. Het realiseert dikwijls een betere toeleiding en voorkomt dat de ouders zich gestigmatiseerd voelen. Overigens is het belangrijk dat ouders via verschillende routes naar preventieve interventies kunnen worden toegeleid door professionals die goed op de hoogte zijn van het aanbod; Interventies die ook aandacht besteden aan het bereiken, betrekken en vasthouden van ouders in het programma hebben meer kans op succes. Zo is het belangrijk om oog te hebben voor praktische belemmeringen voor ouders en voor de relationele en culturele aspecten in het programma.

3. Doelstellingen die meetbaar zijn

Naast overkoepelende doeleinden (zoals steun bieden aan ouders) moeten interventies ook duidelijk meetbare, concrete werkdoelen hebben, waarvan is vast te stellen of die zijn gehaald. Belangrijk is dat interventies ook een systeem hebben om resultaten te monitoren en voortgang van het programma te volgen

4. Variatie naar leeftijd en methode

Interventies die een ontwikkelingsgericht perspectief aanhouden en rekening houden met opvoedingsproblemen van ouders met kinderen op verschillende leeftijden zijn effectiever dan interventies die uitsluitend een algemeen ontwikkelingsperspectief hanteren. Interventies die verschillende methoden van overdracht gebruiken (video-

instructie, rollenspel, informatieoverdracht, discussie etc) zijn effectiever omdat ze rekening houden met verschillende leerstijlen van ouders;

5. Kwaliteit uitvoering bewaken

Een belangrijk gegeven is dat de kwaliteit van het aanbod niet alleen wordt bepaald door de interventie maar vooral ook door de professionals die dat aanbod uitvoeren. Interventies moeten worden uitgevoerd door daarvoor opgeleide of getrainde professionals die rugdekking hebben van een goede managementstructuur en adequate begeleiding en supervisie/intervisie

Met bovenstaande criteria kunnen instellingen en overheid bepalen of de bekende werkzame factoren aanwezig zijn in het huidige ondersteuningsaanbod voor ouders en opvoeders. Een belangrijke voorwaarde voor succes is bovendien dat het aanbod stevig is ingebed in een goede pedagogische infrastructuur met ondersteunend beleid van de gemeente en de instellingen. Investeren in preventieve interventies gericht op opvoeden en opgroeien, loont de moeite mits dit een lange termijn investering is. Het kost tijd om een goed aanbod te ontwikkelen en het zal pas echt vruchten kunnen afwerpen als het aanbod ook goed bekend is bij ouders en professionals. Daarbij valt met name te denken aan huisartsen, leerkrachten, leidsters kindercentra etc omdat die frequente contacten met ouders hebben en belangrijke verwijzers zijn. Aandacht voor marketing en toeleiding van ouders naar het opvoedingsaanbod zijn belangrijke voorwaarden om resultaten te kunnen boeken.

3. Vormgeving lokaal aanbod pedagogische hulp

Vraag en aanbod in beeld

Pedagogische hulp moet beschikbaar zijn voor ouders van kinderen van alle leeftijden en met verschillende achtergronden op het moment dat zich opvoedingsvragen en -problemen voordoen. Om een adequate aansluiting van vraag en aanbod te realiseren, is allereerst een fasegewijze verkenning van dit specifieke terrein gewenst. De volgende stappen kunnen hierbij als leidraad fungeren.

Stappenplan	Vraag	Toelichting
Stap 1	Welk aanbod pedagogische hulp is in de gemeente al beschikbaar? Welke organisaties verzorgen dit aanbod?	Verkenning van opvoedingsondersteuning in het algemeen en pedagogische hulp in het bijzonder. Middels een aanbodinventarisatie kunnen lokale (en regionale) diensten en activiteiten in beeld worden gebracht.
Stap 2	Sluit de pedagogische hulp adequaat aan bij de opvoedingsvragen en -problemen van gezinnen? Welke leemten/problemen signaleren gemeente en organisaties?	Verkenning van de vragen/behoefte van ouders en de aansluiting van het huidige aanbod hierop; via behoefteonderzoek, klanttevredenheidsmeting, monitor/evaluatiegegevens ² en signalering door organisaties (bijv vanuit de periodieke consulten jeugdgezondheidszorg).
Stap 3	Welke vormen/methodieken van pedagogische hulp zijn een antwoord op de geconstateerde leemten/tekortkomingen en vormen zodoende een (structurele) aanvulling op het bestaande aanbod?	Selectie en invoering van effectieve, veelbelovende c.q. kansrijke interventies; handhaven en zo nodig uitbreiden van de huidige interventies; bewaking van de kwaliteit.
Stap 4	Welke organisaties zijn het meest geschikt om dit aanbod deskundig en voor de doelgroep laagdrempelig te verzorgen?	Selectie van organisaties op basis van (potentiële) deskundigheid, bereikbaarheid en laagdrempeligheid voor de doelgroep.

Optimalisering beleid en praktijk

Door de hierboven genoemde stappen te doorlopen wordt duidelijk(er) wat op het terrein van pedagogische hulp gevraagd en geboden wordt. Om vervolgens het aanbod verder te optimaliseren is het belangrijk dat de gemeente als regisseur het initiatief neemt tot de volgende stappen:

² In publicaties als 'Opgroeien en opvoeden in de wijk' en 'O&O in beeld' zijn vragenlijsten en tips te vinden ten behoeve van het opzetten van vraag- en aanbodinventarisaties (zie aanbevolen literatuur). Ook uit de jeugdmonitor Emovo van de GGD kunnen gegevens worden gebruikt.

1. Het formuleren van concrete doelen en resultaten/verbeterpunten op basis van de vraag- en aanbodinventarisatie;
2. Het verbetertraject coördineren en bewaken;
3. Voorwaarden stellen aan:
 - de kwantiteit en kwaliteit van de geboden hulp (bereik doelgroepen, inzet effectieve methodieken, deskundigheid professionals);
 - de samenwerking en afstemming tussen de aanbieders onderling en met de vindplaatsen (keten);
 - registratie en evaluatie (eenduidig, periodiek);
4. De opbrengst en het proces periodiek evalueren; koers bijstellen.

Basisaanbod pedagogische hulp

De uitkomsten van landelijke onderzoeken legitimeren een zogenaamd 'basisaanbod pedagogische hulp'. Een meerderheid van alle ouders heeft namelijk behoefte aan opvoedinformatie en -advies. De verwachting is dat een basisaanbod, dat in iedere gemeente structureel voorhanden is en uniform wordt aangeboden, de herkenbaarheid en bereikbaarheid onder ouders zal vergroten. Het gaat om de volgende diensten en activiteiten, die ouders ondersteunen middels advies, vaardigheden en/of sociale steun.

Advies en vaardigheden individueel	Advies en vaardigheden groepsgericht	Sociale steun
<ul style="list-style-type: none"> - Opvoedspreekuur of opvoedbureau - Schoolmaatschappelijk werk - Geïndiceerde huisbezoeken jeugdgezondheidszorg 	<p>Oudercursussen gericht op vaardigheden</p> <p>'Pas een baby'</p> <ul style="list-style-type: none"> - voor ouders van baby's <p>'Peuter in Zicht'</p> <ul style="list-style-type: none"> - voor ouders van peuters <p>'Opvoeden & Zo'</p> <ul style="list-style-type: none"> - voor ouders van basisschoolkinderen <p>'Beter omgaan met pubers'</p> <ul style="list-style-type: none"> - voor ouders van pubers 	<p>Home-Start</p> <p>en/of</p> <p>Moeders-Informereren-Moeders (MIM)</p>

Deze vormen van pedagogische hulp moeten in iedere Nederlandse gemeente voor ouders beschikbaar te zijn. Afhankelijk van de aard en ernst van de opvoedingsproblemen kunnen één of meer vormen van pedagogische hulp worden ingezet. Veelal versterken interventies elkaar als ze in combinatie worden

aangeboden. Denk aan pedagogische advisering vanuit het opvoedingspreekuur of opvoedbureau of een training in opvoedingsvaardigheden in combinatie met Home-Start die het gezin in de thuissituatie ondersteunt.

Of met dit basisaanbod kan worden volstaan, hangt onder andere af van de lokale bevolkingssamenstelling, de behoefte van ouders aan hulp en de problematiek die professionals tegenkomen. Soms is voor bepaalde (groepen) ouders meer nodig. Dan is naast het basisaanbod aanvullend maatwerk gewenst. Denk hierbij aan een cursus voor ouders met drukke kinderen, een interventie gericht op tienermoeders of een opvoedingspreekuur/opvoedbureau speciaal voor Turkse ouders.

Aansluitend op een basisaanbod kunnen ook meer geïndiceerde interventies worden uitgevoerd gericht op een beperkte groep gezinnen die met meerdere risicofactoren te maken hebben. Voorbeelden daarvan zijn de programma's Stevig Ouderschap en VoorZorg.

Omvang aanbod

Behalve de inhoud van het aanbod leven er bij de gemeente ook vragen over de gewenste omvang. Gemeenten kunnen daarvoor een schatting maken die is gebaseerd op:

- demografische gegevens over de omvang van de doelgroep ouders 0 -18 jarigen
- de oudercontacten die instellingen regulier aanbieden (het kan zijn dat de huidige formatie voor opvoedingsondersteuning te beperkt is)
- cijfers over de prevalentie van psychosociale problemen en opvoedingsproblematiek in de gemeente/regio. De jeugdmonitor van de GGD en lokale vraag/behoefte inventarisaties kunnen hierin voorzien. Het spreekt vanzelf dat in een achterstandswijk de prevalentie van problemen hoger ligt.
- lokale/regionale cijfers of gegevens over de behoeften van ouders

Landelijke cijfers over prevalentie van problemen bij het opvoeden en opgroeien laten zien dat 5 tot 15 % van de kinderen problemen heeft op het psychosociale vlak die meestal ook samenhangen met opvoedingsmoeilijkheden. Gemiddeld kan men erop rekenen dat:

- 40 % van de populatie gebruik zal maken van algemene informatie of/voorlichting
- 5 tot 20 % van de populatie behoefte heeft aan een vorm van pedagogische hulp
- 2 - 5 % van de populatie intensievere ondersteuning nodig heeft waarbij verwijzing naar de jeugdzorg op zijn plaats is.

Ter illustratie de gegevens uit een gezondheidspeiling van de GGD in de Gooi- en Vechtstreek (Van Acker 2005) bij ouders met kinderen van 0-21 jaar. Het doel van de peiling was om meer zicht te krijgen op inhoud en wenselijke omvang van een toekomstig aanbod.

Gewenste vorm van het advies of de opvoedingsondersteuning	Totaal (N=2724)
Foldermateriaal, boekjes	33.2%
Persoonlijke begeleiding door hulpverlener	19.3%
Advies of ondersteuning via Internet	18.1%
Voorlichtingsbijeenkomst over een thema	12.4%
Opvoedingspreekuur/opvoedbureau	9.5%
Opvoedtelefoon	9.2%
Opvoedcursus/gespreksgroep met andere ouders	4.8%
Videomateriaal met informatie	4.7%
Opvoedwinkel	4.3%

De cijfers laten zien dat een variabel aanbod van met name individuele hulp bij de opvoeding belangrijk is. Als je de percentages over gewenst combineert met met het huidige aanbod aan opvoedingsondersteuning in een willekeurige gemeente dan is dat ongetwijfeld van onvoldoende omvang om aan de behoeften van ouders te kunnen voldoen. Overigens ligt het aantal ouders dat daadwerkelijk van het aanbod gebruikt maakt, meestal lager dan het aantal ouders dat de behoefte uitspreekt. Maar het omgekeerde kan ook het geval zijn. Bij 3 gemeenten in West Friesland kregen alle ouders van (aankomende) pubers een uitnodigingsbrief om aan een cursus deel te nemen die hen voorbereidt op de opvoeding in de puberteit. Eén op de tien ouders gaf hieraan gehoor; een resultaat dat de aanbieders niet verwacht hadden en dat meteen om uitbreiding van het cursusaanbod noopte.

Er spelen dus allerlei factoren mee die de gewenste omvang en afname van het aanbod bepalen. Niet alleen de behoefte van ouders maar ook hoe het aanbod onder de aandacht wordt gebracht en wat de gemeente en instellingen willen bereiken als het gaat om het voorkomen of verminderen van opvoedingsproblemen. Registratie van gegevens en monitoring van de actuele ontwikkelingen zijn belangrijke instrumenten om het bereik en de resultaten van het aanbod in de tijd te kunnen volgen.

Praktijkvoorbeelden van lokaal georganiseerd aanbod

Gemeente Doetinchem: planmatige aanpak

De gemeente Doetinchem heeft ruim 46.000 inwoners verdeeld over 11 wijken/dorpen. Het aantal kinderen en jongeren van 0-19 jaar bedraagt ongeveer 11.000.

De gemeente heeft in 2002 het initiatief genomen om via een planmatige aanpak de opvoedingsondersteuning aan ouders verder te verbeteren. Eerst wilde men meer inzicht krijgen in de vragen en behoeften van ouders en het lokale aanbod aan opvoedingsondersteuning. Om de opvoedingsbeleving goed in beeld te brengen, is gekozen voor het houden van panel gesprekken met groepen ouders. De werving liep via de lokale consultatiebureaus, peuterspeelzalen en kinderdagverblijven, scholen en buurthuizen. Deze panelmethode leverde een diversiteit aan gegevens op.

Vervolgens is ook het aanbod in beeld gebracht. Aan de hand van een vragenlijst hebben diverse organisaties hun aanbod beschreven. Dit heeft geresulteerd in een activiteitenoverzicht, ingedeeld naar de leeftijdscategorieën 0-4, 4-12 en 12-18 jaar.

Daarnaast heeft de ambtelijke regiegroep de visie, uitgangspunten en doelstellingen voor het beleidsterrein opvoedingsondersteuning geformuleerd. Dit visiestuk is voorgelegd aan de organisaties en vervolgens vastgesteld.

Op basis van de uitkomsten is gezamenlijk besloten wat gemeente en organisaties op korte en langere termijn concreet aan activiteiten zouden willen verbeteren en op welke wijze. Er is voor gekozen om de verbeteracties, gericht op alle ouders/opvoeders, voor te bereiden en uit te voeren via een stedelijke projectgroep onder aansturing van de gemeente. Per interventie is één organisatie de trekker, die zorgdraagt voor het realiseren van het product en die de gemaakte afspraken bewaakt.

Het verbetertraject, gericht op specifieke groepen ouders, is gekoppeld aan de brede schoolontwikkeling in drie wijken van Doetinchem. In samenwerking met de projectleider brede school en de buurtnetwerken (onderdeel van brede school) zijn actiepunten geformuleerd en in het werkplan van iedere brede school opgenomen.

De gemeente bewaakt het proces, stuurt via de stedelijke projectgroep de verbeteringen binnen het algemene aanbod aan en via de stedelijke projectleider brede school het specifieke aanbod. Daar waar nodig adviseert, initieert en faciliteert de lokale overheid op onderdelen. Voor de financiering wordt gebruik gemaakt van de GSO-middelen (provinciale subsidie Gelders Stedelijke Ontwikkelingsbeleid) en structurele middelen.

Enkele voorbeelden van wat dit traject concreet heeft opgeleverd: er is een digitale wegwijzer voor ouders in ontwikkeling, de oudercursus 'Opvoeden & Zo' wordt in combinatie met de schoolinterventie 'Taakspel' aangeboden, de jeugdgezondheidszorg is gestart met opvoedingsvoorlichting aan huis ('Kinderthema's Thuis') en vanuit de brede school wordt gewerkt aan verdere versterking van de ouderparticipatie en ouderbetrokkenheid.

Gemeente Oss: werk in uitvoering

Pedagogische hulp in Oss

De Brabantse gemeente Oss heeft ruim 76.000 inwoners, verdeeld over 9 wijken. Er wonen ongeveer 19.000 kinderen en jongeren in de leeftijd van 0 – 19 jaar (25% van de totale bevolking). Op het gebied van jeugdbeleid vervult de gemeente een initiërende en proactieve rol. Oss werkt vanuit de overtuiging dat gemeente en organisaties gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor het welzijn van de jeugd. Sleutelwoorden zijn draagvlak en samenwerking. De gemeente ziet het als haar taak om actief in te spelen op vragen en behoeften van ouders en kinderen. Ze daagt organisaties uit tot nieuwe initiatieven, samenwerking en het realiseren van een sluitende keten. De Opvoedingswinkel Oss is daar een goed voorbeeld van. Voor pedagogische hulp kunnen ouders ook terecht bij het schoolmaatschappelijk werk (via basis- en voortgezet onderwijs), MIM, huisbezoeken via de jeugdgezondheidszorg en gespecialiseerde gezinsverzorging. Wat betreft het groepsgerichte aanbod: jaarlijks worden diverse cursussen voor ouders met kinderen in verschillende leeftijden georganiseerd, zoals 'Opvoeden & Zo' en 'Beter omgaan met pubers'.

De Opvoedingswinkel Oss

In de praktijk bleken ouders bij bestaande organisaties, zeker voor eenvoudige vragen en kleine problemen, niet snel binnen te lopen. Om dit te ondervangen is in 2002 de Opvoedingswinkel Oss gestart. Het betreft een samenwerkingsverband van diverse organisaties op het terrein van jeugdgezondheidszorg (Thuiszorg Noordoost-Brabant en GGD Hart van Brabant), welzijnswerk (Diagonaal), onderwijs (Samenwerkingsverband Primair Onderwijs Maasland), maatschappelijk werk (Stichting Maatschappelijk Werk Oss), jeugdzorg (Bureau Jeugdzorg Brabant en GGZ Noord-Brabant) en gehandicaptenzorg (MEE). Uitgangspunt is dat deze winkel een herkenbaar loket vormt voor het totale aanbod opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering. Ouders, opvoeders en beroepskrachten kunnen hier terecht voor vragen en adviezen over opvoeding van kinderen tussen 0-12 jaar. Naast folders en literatuur is er de mogelijkheid tot advies op maat: de opvoedspreekuren. Deze vorm van pedagogische hulp wordt geboden door de samenwerkende organisaties. De spreekuur houders zijn ieder 2 uur per week inzetbaar, hebben een maandelijks teamoverleg en consulteren elkaar regelmatig.

De volgende productafspraken zijn met de gemeente en organisaties gemaakt: 650 bezoekers per jaar, waarvan 570 eenvoudige opvoedingsvragen en 80 meervoudige adviesgesprekken. Dit aantal blijkt ruimschoots gehaald te worden. Dat ouders de voorziening als laagdrempelig ervaren, wordt mede dankzij de volgende maatregelen en activiteiten bereikt:

- de Opvoedingswinkel is gevestigd in een winkelstraat in het centrum van Oss;
- de Opvoedingswinkel 'woont samen' en deelt huisstijl met de laagdrempelige speel-o-theek;
- brede openingstijden: vier dagen en één avond (koopavond) per week;
- contact is op diverse manieren mogelijk: de winkel, telefonisch, online via de website;
- veel aandacht voor PR: wekelijkse opvoedrubriek in de huis-aan-huis krant; folder die breed aangeboden wordt via allerlei organisaties, een nieuwsbrief en voorlichtingsbijeenkomsten voor beroepskrachten en verwijzers; website van de Opvoedingswinkel;
- regelmatig aanwezig op een aantal peuterspeelzalen en basisscholen (medewerkster informatie & advies geeft uitleg over de voorziening en gaat in op vragen van ouders);
- een gezinscontactpersoon van Turkse komaf die voor ouders met een Turkse achtergrond als intermediair naar reguliere voorzieningen fungeert en zelf ook pedagogische hulp aan deze doelgroep biedt (apart project, maar werkend vanuit de Opvoedingswinkel).

Om de kwantiteit en kwaliteit van de Opvoedingswinkel te bewaken en monitoren, gebruikt men een eenduidig registratiesysteem. Op basis van de registratie wordt periodiek geëvalueerd en de koers zonodig bijgesteld. Voor de pedagogische hulp in de vorm van spreekuren wordt gebruik gemaakt van een methodische werkwijze (Stap-voor-stap; methodiekbeschrijving Blokland). De spreekuur-houders zijn in deze methodiek getraind en onderhouden hun opgebouwde kennis en vaardigheden middels intervisie. Daarnaast wordt minimaal één keer per twee jaar een klant tevredenheidsmeting en een bekendheidsonderzoek gehouden. Zo kan op basis van de uitkomsten verder gewerkt worden aan de kwaliteit en bekendheid van het aanbod.

Gemeenten op Goeree Overflakkee: Samen Sterk

De gemeenten van Goeree Overflakkee, te weten Dirksland, Goedereede, Middelharnis en Oostflakkee hebben tezamen 47.865 inwoners, verdeeld over vier gemeenten en 14 kernen. Het aantal kinderen en jongeren van 0-19 jaar bedraagt 11.901 (25%).

De vier gemeenten vinden afstemming en meerjarige samenwerking belangrijk voor het vormgeven en uitvoeren van het jeugdzorgbeleid en het preventieve jeugdbeleid. Dit alles in het kader van de ontwerp Wet op de Jeugdzorg. De vier kleine gemeenten werken samen aan versterking van het aanbod opvoedings- en gezinsondersteuning. De meerwaarde van deze samenwerking is een gezamenlijk jeugdbeleid en budget. Door subsidies samen te voegen zijn grotere aanstellingen mogelijk en wordt versnippering tegengegaan. Zo is er jongerenwerk voor de hele regio aangesteld en is er een regionaal opvoedspreekuur. De gemeenten hebben gezamenlijk de volgende taken op zich genomen:

- Zorgdragen voor een bundeling van het aanbod opvoedingsondersteuning in Goeree Overflakkee, laagdrempelig voor alle doelgroepen.
- In stand houden van een bovenlokaal Opvoedbureau of een opvoedspreekuur; zo mogelijk uit te breiden met huisbezoeken in alle kernen van de gemeenten.
- Zorgen dat opvoedcursussen en ouderavonden voor ouders in de regio voorhanden zijn, door samenwerking tussen het opvoedbureau en andere organisaties;
- Een zorgoverleg waarin algemene instellingen (sociale zaken, politie, woningbouwvereniging, AMW e.d.) participeren en de zorg rond problematische gezinnen op elkaar wordt afgestemd;
- Zorgdragen voor (regionale) informatie voor jongeren en ouders;
- Het stellen van kwaliteitseisen, zoals signaleringsvaardigheden/observatie en doorverwijzing, aan peuterspeelzalen en kinderdagverblijven om voor subsidieverlening resp. vergunningverlening in aanmerking te komen. Dit conform de wet Kinderopvang.

De samenwerking heeft tot nu toe de volgende resultaten opgeleverd:

- a. Vanaf 2005 is het Expertisecentrum jeugd, samenleving en opvoeding (JSO) structureel toegevoegd aan het Regieoverleg Jeugdbeleid Goeree Overflakkee opdat gemeenten meer betrokken en ondersteund worden bij de realisatie van het aanbod opvoedingsondersteuning;
- b. Het bestaande basisaanbod opvoedingsondersteuning blijft gehandhaafd: het bovenlokale opvoedbureau in Middelharnis realiseert ontmoetingsmogelijkheden voor ouders, organiseert cursussen en geeft informatie en voorlichting over opvoeding; De oudercursussen worden door de GGD gecoördineerd. Aanbieders zijn Bureau Jeugdzorg, de Zorg & Welzijngroep en de GGD.
- c. Momenteel vindt afstemming en coördinatie over de zorg binnen een gezin plaats binnen het Overleg Jeugdhulpverleningsinstellingen Goeree Overflakkee (OJG). Versterking van de vroegsignalering is een speerpunt van het regionale zorgnetwerk;
- d. De reeds bestaande sociale kaart wordt up-to-date gemaakt. Bij ouders zal deze sociale kaart blijvend onder de aandacht gebracht worden, opdat zij goed op de hoogte blijven van bestaande voorzieningen.
- e. Financiële middelen voor het regionale opvoedbureau, worden door de gezamenlijke gemeenten beschikbaar gesteld evenals financiering van het jeugd- en jongerenwerk.

Apart hadden de gemeenten deze voorzieningen niet kunnen leveren, maar door de krachten te bundelen zijn de mogelijkheden vergroot. Een vergelijkbare situatie is te vinden in de Hoekse Waard. De vijf gemeenten omvatten 15 kernen en werken veel samen. Daar is nu ook gezamenlijk

een regionaal Opvoedbureau gestart. Samenwerken geeft kleine gemeenten kracht om opvoedingsondersteuning en pedagogische hulp in de praktijk sterker neer te zetten.

Literatuur en informatiebronnen

Acker, M.B. van

Gezondheidspeiling 2004. Bussum: GGD Gooi&Vechtstreek, 2005.

Blokland, G.

Het begint met opvoeden. In: L. de Vries e.a. *Opvoedsteun en het jonge kind*. Den Haag: VNG uitgeverij, 2005.

Blokland, G.

Opvoeden doe je niet alleen. Handreiking sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen, deel 3. Den Haag: VNG, 2002. ISBN 90 322 724 97.

Bordewijk, A., Dries, H., Montforts, P.

O&O in beeld. Een stappenplan voor het ontwikkelen van een lokaal beleid O&O. Velp: Spectrum, 2001. ISBN 90 5880 004 0.

Bordewijk, A., Willems, M.

Hulp bij de opvoeding: deskundig, duurzaam en dichtbij. Een handreiking voor het realiseren van lokale opvoedsteun. Velp: Spectrum, 2004. ISBN 90 588 088 3.

Dijke, A. van, e.a.

Opgroeien en opvoeden in de wijk; een andere aanpak voor integraal jeugdbeleid. Utrecht: NIZW, 2003. ISBN 90 5957 026 X.

Nation, M., Kumpfer e.a.

What works in prevention: Principles of effective prevention programs. *American Psychologist*, 58(6/7), 449-456, 2003.

NGR, *Opvoeden doe je samen*. Brochure Gezinsparlement, 2004.

Radboud Universiteit Nijmegen

Tevredenheidsonderzoek Opvoedingswinkel Den Bosch, 2004.

Schrijvers, G., J. Hermanns, F. Öry

Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter. Utrecht: Inventgroep, 2005.

SCP/TNO, *Jeugd in Nederland*. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag, 2005.

Verdurmen, J. e.a.

Effectiviteit van preventieve interventies gericht op jeugdigen, Trimbos Instituut Utrecht, 2003.

Websites:

www.jeugdinterventies.nl

www.opvoedingsondersteuning.info

www.opvoedeninbrabant.info (informatie opvoedingsmarkten)

Bijlage 1

Schema interventies voor pedagogische hulp aan ouders

Naam interventie	Duur/ intensiteit	Leeftijd fase	Vorm van het aanbod	Toegang?	Kwaliteit/ Effectiviteit
Opvoedcursussen: pas een baby peuter in zicht opvoeden:zo puber in huis BOMP	♦♦	variabel	Groep	Vrij toegankelijk	** ** ** ** **
JGZ huisbezoek	♦	0 – 4 jaar	Huisbezoek	Na indicatie	
Opvoedbureau/ Spreekuur	♦	alle leeftijden	Spreekuur	Vrij toegankelijk	**
School maatsch. werk	♦♦	4 - 12 jaar	Spreekuur	Vrij toegankelijk	*
Home-Start	♦♦♦	0 – 6 jaar	Huisbezoek	Na intake	***
MIM	♦♦♦	0 - 1½	Huisbezoek	Na intake	**
Triple P, niveau 2/3	♦	0 -12 jaar	Spreekuur of of thuis	Vrij toegankelijk	***
Triple P, niveau 4	♦♦	0-12 jaar	Spreekuur of thuis	Na intake	***
VHT (preventief)	♦♦	0 – 4 jaar	Huisbezoek	Na intake	
Stevig ouderschap	♦♦	0 - 1 jaar	Huisbezoek	Na intake	***
VoorZorg	♦♦♦	-9 mnd tot 2 jr	Huisbezoek	Na intake	***
GGV	♦♦♦	0 - ?	Hulp aan huis	Na intake	
Bemoeizorg	♦♦	0-19 jaar	Huisbezoek		

Duur/intensiteit

- ♦ = kortdurend/licht aanbod (1 -5 contacten)
- ♦♦ = intensiever aanbod (5 - 10 contacten)
- ♦♦♦ = langdurig/intensief aanbod (> 10 contacten)

Vorm van het aanbod

- Spreekuur/bureau contact (individueel)
- Huisbezoek (individueel/gezin)
- Groepsaanbod

Kwaliteit/effectiviteit

- * kwalitatief goed gestandaardiseerd programma
- ** idem, aangevuld met positief onafhankelijk evaluatieonderzoek
- *** idem, aangevuld met positieve resultaten effectonderzoek buitenland
- *** idem, aangevuld met positieve resultaten effectonderzoek Nederland
- **** idem, aangevuld met positief effectonderzoek in buitenland en Nederland

Bijlage 2

Korte beschrijving programma's

1. Opvoedcursussen

Een cursus is een serie van ten minste drie bijeenkomsten voor een vaste groep deelnemers. Oudercursussen kunnen op verschillende gebieden gericht zijn, zoals:

- een bepaalde ontwikkelingsfase (bijv. 'Peuters in zicht' of 'Beter omgaan met pubers');
- een specifiek onderwerp (bijv. 'Drukke kinderen', 'Taal talent');
- opvoedingsvaardigheden (bijv. 'Opvoeden & zó', 'Gordoncursus');
- specifieke gezinssituaties (bijv. 'Een kind met een handicap', 'Gescheiden ouders');
- ouders met eenzelfde etnische achtergrond (bijv. 'De band met uw kind' voor vaders met een Marokkaanse of Turkse achtergrond).

Het is belangrijk om onderscheid te maken tussen gespreksgroepen of laagdrempelige themabijeenkomsten en oudercursussen. De eerste twee vormen passen binnen de functie informatie en voorlichting. Tot de functie pedagogische hulp kunnen worden gerekend de cursussen die zich richten op versterking van de opvoedingsvaardigheden van ouders en leren hanteren van alledaagse problemen bij het opvoeden.

Voorbeelden van dit laatste zijn de cursus Opvoeden: zo!, de Gordoncursus, cursussen voor ouders van pubers, drukke kinderen etc.

Doel opvoedcursussen in het algemeen:

- ouders stemmen hun verwachtingen af op de leeftijd van hun kind
- ouders letten meer op wat kinderen goed doen, en gebruiken de vaardigheden om gewenst gedrag te versterken
- ouders kunnen ongewenst gedrag beter hanteren en discipline toepassen op een effectieve en niet schadelijke manier
- de sfeer in het gezin verbetert, conflicten nemen af.
- ouders voelen zich gesterkt door de uitwisseling van ervaring met andere ouders

Uitvoerders:

Voor de uitvoering van opvoedcursussen kan de gemeenten met verschillende aanbieders in zee gaan, mits deze voldoen aan een aantal kwaliteitscriteria. In de praktijk zijn het vooral professionals uit de JGZ, maatschappelijk werk, welzijnswerk, de jeugdzorg of preventieve GGZ, die oudercursussen uitvoeren

Kwaliteit:

Een belangrijke voorwaarde is dat de cursus goed is onderbouwd en beschreven in een draaiboek dat overdraagbaar is. Een gedragsmatige aanpak lijkt het meest effectief als het gaat om het voorkomen en verminderen van gedragsproblemen bij kinderen. Voor uitvoerders van opvoedcursussen moet een training beschikbaar zijn. Slechts een beperkt aantal cursussen voldoet aan het criterium veelbelovende interventie en is opgenomen in de databank effectieve interventies jeugd.

2. Geïndiceerde huisbezoeken JGZ

Dit aanbod betreft een of meer huisbezoeken aansluitend op de periodieke controle van de jeugdgezondheidszorg. Een huisbezoek kan zowel gevraagd als ongevraagd worden gedaan. In het eerste geval is er bij ouders behoefte aan pedagogische ondersteuning die verder gaat dan een extra consult op het bureau. In het tweede geval vindt het huisbezoek plaats omdat de professional dat nodig acht. Bijvoorbeeld vanwege herhaald negeren van een oproep of naar aanleiding van een signaal, bijvoorbeeld uit een zorgnetwerk of buurtnetwerk. Geïndiceerde huisbezoeken omvatten meestal niet meer dan 1 tot 3 contacten hoewel dit aantal bij problematische gezinssituaties kan oplopen naar meer. Dan gaan geïndiceerde huisbezoeken over in een traject van bemoeizorg of gezinscoaching.

Doel huisbezoeken:

Dit kan heel divers zijn en een of meer van de volgende doelen omvatten:

- ouders voelen zich pedagogisch weer competent
- gedragsproblemen zijn verminderd
- herstel reguliere zorg
- zorgbehoefte is vastgesteld en indien nodig zijn ouders verwezen
- vinger aan de pols houden

Uitvoerders:

Geïndiceerde huisbezoeken is een interventie die behoort tot het takenpakket van de JGZ.

Kwaliteit:

Met het oog op de kwaliteit van de uitvoering vragen de criteria en de methodiek voor geïndiceerde huisbezoeken om een nadere uitwerking vooral als het gaat om huisbezoek bij problematische gezinnen.

3. Opvoedingsspreekuur/opvoedbureau

Dit betreft een kortdurende vorm van individuele ondersteuning aan ouders en opvoeders bij opvoedingsvragen en beginnende opvoedingsproblematiek. Het aanbod omvat 1 tot maximaal 5 ondersteuningscontacten. Het opvoedspreekuur/opvoedbureau is bij voorkeur gelokaliseerd in een laagdrempelige basisvoorziening op wijkniveau zoals het consultatiebureau, een brede school of een buurtcentrum. Meestal betreft het spreekuur contacten maar bij sommige voorzieningen behoren ook huisbezoeken tot de mogelijkheden. Soms zijn er meerdere activiteiten op het gebied van opvoedings-ondersteuning in een voorzieningen geconcentreerd. Dan spreekt men eerder van een opvoedbureau, opvoedingswinkel of een steunpunt opvoeding.

Doel van de interventie:

- de pedagogische competentie en het zelfvertrouwen van ouders is toegenomen
- de ouder-kind relatie is verbeterd
- eventuele psychosociale problematiek bij het kind is verminderd

Uitvoerders:

Pedagogisch hulp in deze vorm wordt uitgevoerd door verschillende professionals zoals (school)maatschappelijk werkers, verpleegkundigen JGZ, sociaal verpleegkundigen of pedagogen.

Kwaliteit:

Belangrijk is dat professionals die een spreekuur/opvoedbureau uitvoeren gebruik maken van een methodische aanpak die theoretisch goed is onderbouwd en beschreven. Voor uitvoerders van pedagogische spreekuren is landelijk een methodiekboek beschikbaar en een competentie profiel vastgesteld³. Om de kwaliteit van de uitvoering te bewaken hebben professionals bij voorkeur een basistraining pedagogisch adviseren gevolgd en zijn er mogelijkheden voor consultatie en intervisie.

4. Schoolmaatschappelijk werk (SMW)

Vorm van ondersteuning en kortdurende hulpverlening ten behoeve van kinderen, ouders en leerkrachten bij psychosociale problemen die door of op scholen gesignaleerd worden, om daarmee de ontwikkelingskansen van kinderen te optimaliseren'

Het schoolmaatschappelijk werk biedt jeugdigen en hun ouders en leerkrachten advies, hulp en ondersteuning bij gesignaleerde problemen op school. De problematiek kan het functioneren of de leerprestaties van jeugdigen op school betreffen maar ook samenhangen met de gezinssituatie. De maatschappelijk werker houdt spreekuur op school of gaat op huisbezoek. SMW wordt meestal ingeschakeld via de interne begeleider van de school of via een jeugdzorg adviesteam of buurtnetwerk. SMW ziet pedagogische problemen altijd in de context van andere gezinsproblemen en de schoolsituatie.

Doel interventie:

Verlenen van kortdurende hulpverlening aan leerlingen en/of hun ouders, gericht op het vergroten van hun competenties in hun dagelijks functioneren op school en thuis

Uitvoerders:

SMW kan direct aan de school zijn verbonden of worden ingekocht bij een instelling voor AMW of het Bureau Jeugdzorg. De financiering kan geheel of gedeeltelijk komen uit GOA gelden of lokale middelen voor opvoed en opgroei-ondersteuning.

Kwaliteit:

Professionals die SMW uitvoeren, moeten daarvoor zijn opgeleid. Methodisch werkt men volgens de systeemtheorie die goed onderbouwd en gedocumenteerd is. Voor ondersteuning bij opvoedingsproblemen hebben SMW soms een extra training pedagogisch advisering gevolgd.

3. Dit profiel is vastgesteld in het landelijk platform pedagogische adviseren en te downloaden van de website van het expertisecentrum Opvoedingsondersteuning, www.opvoedingsondersteuning.info

5. Home-Start

Binnen het spectrum van licht pedagogische hulp richt Home-Start zich vooral op het bieden van sociale steun aan gezinnen met jonge kinderen. Vrijwilligers bezoeken de gezinnen aan huis en bieden ondersteuning, vriendschap en praktische hulp. Gemiddeld vinden huisbezoeken 1x per maand plaats voor de duur van een ongeveer een jaar.

Doelgroep:

Home-Start is er voor ieder gezin - ongeacht gezinssamenstelling, etniciteit, geloof, leeftijd, seksuele voorkeur - dat behoefte heeft aan ondersteuning. Tenminste één kind in dit gezin is zes jaar of jonger.

Doel interventie:

Ouders kunnen weer op eigen kracht verder. Versterken van zelfvertrouwen en de competentie van ouders.

Kwaliteit:

De Home-Start werkwijze is beschreven in een handleiding en vrijwilligers volgen een training. Om de kwaliteit van de uitvoering te bewaken is de aanstelling van een coördinator een voorwaarde. Aanbieders van Home-Start hebben zich verenigd in een landelijk overleg Home-Start dat zich o.a. richt op uitwisseling, Public Relations en Kwaliteitsontwikkeling. Onderzoek naar de effecten en tevredenheid van Home-Start leverde positieve resultaten op. Voor meer informatie: www.homestart.nl

6. Moeders informeren moeders (MIM)

Dit programma biedt sociale steun aan moeders met hun eerste baby en wordt uitgevoerd door ervaren (bezoek)moeders. MIM is een voor-en-door methode met een combinatie van gezondheidsvoorlichting en opvoedingsondersteuning door middel van achttien maandelijks huisbezoeken.

Doelgroep:

De doelgroep van het MIM programma zijn moeders met een eerste baby die behoefte hebben aan extra steuntje in de rug. MIM wordt uitgevoerd door instellingen voor jeugdgezondheidszorg.

Doel interventie:

- zelfredzaamheid en zelfzorg van moeder bevorderen
- moeders zijn minder afhankelijk van deskundigen.

Kwaliteit:

De MIM methodiek is beschreven en voor de vrijwilligers is een training verplicht. De bezoekmoeders worden voorbereid op de huisbezoeken en begeleid bij hun taak als vrijwilliger door de MIM- coördinator van het JGZ-team. Er een landelijke werkgroep MIM voor kwaliteitsontwikkeling en registratie. In Nederland is onderzoek verricht naar de effectiviteit van MIM.

7. Triple P

Triple P staat voor Positief Pedagogisch Programma met een integraal aanbod van opvoedingsondersteuning voor alle ouders met opgroeiende kinderen. Het is een van origine Australisch programma dat vijf niveaus van ondersteuning biedt in opklimmende intensiteit. Samen bieden zij een samenhangend systeem van interventies dat ouders kan voorzien van de gewenste informatie en steun bij de opvoeding. Gemeente kunnen er voor kiezen om een of meer van deze interventies in het lokale aanbod op te nemen

Doelgroep:

Het basisprogramma richt zich op alle ouders met kinderen van 0-16 jaar. Daarnaast zijn er modules voor specifieke doelgroepen zoals ouders van kinderen met handicaps, obesitas of gezinnen met het risico op kindermishandeling.

Doel interventie:

- voorkomen en verminderen van (ernstige) emotionele- en gedragsproblemen bij kinderen
- bevorderen van emotioneel welbevinden en sociaal vaardige kinderen
- afname van negatieve en niet effectieve manieren van opvoeden
- versterken competent ouderschap door uitbreiding van inzicht en opvoedingsvaardigheden

Kwaliteit:

Alle interventies in het Triple P programma zijn op dezelfde theoretische basis en gedragsprincipes gebaseerd. Ze zijn gedetailleerd beschreven en voor professionals is training verplicht. De interventies zijn evidence based en blijken in meerdere landen tot dezelfde positieve resultaten te leiden. Voor meer informatie zie www.triplep-nederland.nl

8. Preventieve Videohometraining

Deze interventie betreft een lichtere variant van de Videohometraining zoals die in de jeugdzorg wordt toegepast. De ondersteuning omvat 1 tot 5 opnames van ouder-kind interacties in de thuissituatie met daaropvolgend een feedback bespreking. Het verbeteren van het contact tussen ouder en kind is het aandachtspunt en bestaande of aangeleerde positieve elementen in de interacties worden verstevigd. De preventieve variant van videohometraining wordt in de praktijk vooral ingezet bij problemen in de communicatie tussen ouder en kind, bijvoorbeeld bij huilbaby's of niet luisteren en opstandig gedrag van peuters/kleuters.

Doel preventieve VHT:

- contact tussen ouder en kind is verbeterd
- versterking sensitiviteit van ouders, zodat zij signalen beter onderkennen
- ouders kunnen weer van hun kind genieten

Uitvoerders:

In de praktijk is het meestal de afdeling JGZ van een thuiszorginstelling die dit aanbod verzorgt. Op een aantal plaatsen heeft de gespecialiseerde gezinsverzorging deze

interventie in haar ondersteuningsaanbod. In dat geval is een indicatie vereist. Een andere mogelijkheid is dat jeugdzorginstellingen met VHT expertise dit aanbod binnen een basisvoorziening uitvoeren.

Kwaliteit:

De methodiek VHT is goed beschreven en onderbouwd. De preventieve variant is van latere datum maar werkt volgens dezelfde uitgangspunten. Uitvoerders van VHT hebben een uitgebreide training en supervisietraject gevolgd en zijn gecertificeerd om dit aanbod uit te voeren.

9. Stevig Ouderschap

Dit programma dat is ontwikkeld door het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) richt zich op het bieden van voorlichting en steun aan moeders in het eerste levensjaar van hun kind. Het programma wordt uitgevoerd door extraopgeleide verpleegkundigen JGZ en omvat 6 semi-gestructureerde huisbezoeken in de eerste 18 maanden na de geboorte van een nieuw kind in het gezin. In deze huisbezoeken kunnen verschillende aspecten rondom de ontwikkeling en verzorging van de baby, het welbevinden van de moeder en versterking van sociale steun aan bod komen. Waar nodig worden gezinnen naar bijvoorbeeld maatschappelijk werk, psychotherapie of schuldhulpverlening.

Doelgroep:

Moeders met een pasgeboren kind (en eventueel meerdere kinderen) die voldoen aan een risico-profiel voor ernstige opvoedingsproblemen en kindermishandeling.

Doel:

- Het voorkómen van opvoedingsproblematiek in de zin van emotionele- en gedragsproblemen.
- Het voorkómen van kindermishandeling en –verwaarlozing als gevolg van opvoedingsproblematiek.

Kwaliteit:

Het programma kent een goede theoretische fundering en de uitvoering van het programma is gestandaardiseerd en beschreven in een handleiding. Verpleegkundigen volgen een training alvorens zij het programma uitvoeren. Het effectonderzoek naar de uitvoering van dit programma laat bescheiden positieve resultaten zien.

10. Programma VoorZorg

VoorZorg is de Nederlandse variant van het Nurse Family Partnership (NFP) programma, een evidence based interventie voor jonge (a.s.) moeders die in de VS is ontwikkeld. Het bestaat uit een intensief schema van gemiddeld 2 huisbezoeken per maand door een getrainde verpleegkundige die beginnen in de zwangerschap en duren tot het kind 2 jaar is. In de huisbezoeken wordt gestructureerd gewerkt aan gedragsveranderingen op 6 verschillende domeinen die de gezondheid en het welbevinden van moeder en kind betreffen waaronder ook levensloop van de moeder en het sociale netwerk.

Doelgroep:

Het programma richt zich op vrouwen die zwanger zijn van hun eerste kind. Het gaat om hoog-risico moeders, die jong en (vaak) alleenstaand zijn, een laag inkomen en opleidingsniveau hebben, vrouwen die eventueel in hun jeugd mishandeld of verwaarloosd zijn of te kampen hebben met psychische problemen of middelengebruik.

Doel interventie:

- Verbetering van zwangerschaps- en geboorteresultaten
- Verbetering van de gezondheid en ontwikkeling van het kind en de ouder-kind relatie
- Verbetering van de persoonlijke ontwikkeling en levensloop van de moeder

Kwaliteit:

Het VoorZorg-programma kenmerkt zich door een gedegen theoretische onderbouwing en geldt als een evidence based interventie door aantoonbare positieve effecten bij longitudinaal onderzoek in de USA op de gezondheid, ontwikkeling en levensloop van de kinderen.

De uitvoering van het programma is gedetailleerd beschreven in een handleiding. Een goede training en werkbegeleiding van de verpleegkundigen zijn belangrijke voorwaarden om het programma goed te kunnen uitvoeren. Voor meer informatie zie www.VoorZorg.nl

11. Samen Starten

Het programma Samen Starten is een combinatie van vroegsignalering en hulp op maat. 'Vanuit de JGZ wordt vanaf enkele weken na de geboorte systematisch, maar voor een groot deel interactief en vraaggestuurd, met de ouders gekeken naar de ontwikkeling en het welbevinden van kind en ouders, sociale steun en inbedding van het gezin en naar externe belemmeringen en risicofactoren die het opvoeden kunnen bemoeilijken. Als er signalen zijn dat er een probleem is gaat de verpleegkundige jeugdgezondheidszorg op korte termijn, bij voorkeur binnen één week, op huisbezoek. In samenspraak met de ouders analyseert zij het probleem en besluit wie het betreffende gezin gaat begeleiden. Samen Starten' gaat uit van datgene wat er in de buurten al aanwezig is op het gebied van preventie en zorg en wil vooral de verbindingen hiertussen versterken

Doelgroep:

a.s. en jonge ouders in kansarme buurten

Doel interventie:

- integrale vroegsignalering
- tijdig in gang zetten van hulp en steun op maat
- uiteindelijke doel: voorkómen psychosociale problematiek, antisociaal gedrag en criminaliteit

Kwaliteit:

Samen Starten ontwikkelt een instrument om het bestaande aanbod in een wijk op kwaliteit te toetsen en daarnaast een werkwijze om vraag en aanbod op elkaar te laten aansluiten met een optimale afstemming tussen alle partners zodat daadwerkelijk sprake is van ketenzorg. Verpleegkundigen en jeugdartsen worden getraind in methoden van integrale vroegsignalering. Een toolkit is in ontwikkeling met evidence instrumenten voor de vroegsignalering. Zie ook www.samenstarten.nl

12. Gespecialiseerde Gezinsverzorging (GGV)

In huishoudens met psychosociale en pedagogische problematiek, vaak multiprobleemgezinnen, biedt de gespecialiseerde gezinsverzorging praktische ondersteuning en begeleiding bij de dagelijkse gang van zaken in het gezin. De GGV'er steunt de ouders bij het scheppen van een basisstructuur in het gezin en bij de opvoeding van de kinderen. GGV wordt over het algemeen door instellingen voor thuiszorg geboden op AWBZ indicatie.

Doel interventie:

- gezin kan weer zelfstandig functioneren
- basiszorg voor de kinderen is hersteld
- moeders zijn competent in het uitvoeren van gezinstaken

Kwaliteit:

GGV'ers hebben een specifieke opleiding gevolgd voor dit werk met soms aanvullende training gericht op opvoedingsondersteuning.

13. Bemoeizorg

Dit aanbod betreft een vorm van ongevraagde zorg bij (ouders van) jeugdigen van 0-19 jaar. De zorg wordt ingezet door JGZ verpleegkundigen op grond van een gesignaleerde bedreiging van de gezondheid van de jeugdige. Daarbij zijn doorgaans meer dan drie contacten nodig om de ouders tot hulp te motiveren.

Doel interventie

Het doel is gedeelde zorg met de ouders te bereiken waarbij zij (h)erkennen dat er een probleem is voor de gezondheid van het kind), zonder dat gedwongen hulp nodig is.

Kwaliteit

Er nog geen eenduidige werkwijze beschreven voor bemoeizorg. Wel wordt algemeen gewerkt met een registratieformulier, een stroomschema en een stappenplan van 7 stappen. Medewerkers volgen een training in motivationeel interviewen en krijgen intervisie/werkbegeleiding.